

МУЛТИФУНКЦИОНАЛНО ЗЕМЕДЕЛИЕ – КОНЦЕПЦИИ И ПРАКТИКИ

Виолета Дириманова, Даниела Карадалиева

*Аграрен Университет, Факултет Икономика, Бул. Менделеев 12, 4000 Пловдив, България,
violeta_dirimanova@yahoo.com*

MULTIFUNCTIONAL AGRICULTURE – CONCEPTS AND PRACTICES

Violeta Dirimanova, Daniela Karadalieva

*Agricultural University, Faculty of Economics, Mendeleev str. 12, 4000 Plovdiv, Bulgaria,
violeta_dirimanova@yahoo.com*

ABSTRACT

The importance of the multifunctional agriculture is reflected in increased legislative and regulatory activity realized in a number of national programs developed on the basis of directives and regulations of the EU. The aim of the article is to analyze modern concepts of multifunctionality, to discuss the multifunctionality on the supply and demand sides and to summarize the important achievements of the multifunctionality. The concept still suffers from vagueness, poor conceptualisation, and weak interlinkages with wider theoretical frameworks of the changes of the conventional agriculture. As a result of this analysis, „multifunctionality“ is currently understood more as a process describing current agricultural trends, rather than as a concept explaining agricultural change.

Key words: multifunctional agriculture, conceptualization, rural development, supply, demand

Въведение

Земеделието е неразривен източник както на множество и различни земеделски стоки, така и на не земеделски, и води до редица външни последици за социалната и екологичната среда. Тези промени са основа за фундаментални въпроси като "Как можем да развиваме мултифункционалността?" и/или "Как може тя да се използва в развитие на селските райони?". Тези въпроси стават толкова важни, че през последното десетилетие концепцията за мултифункционалност е приета като ключово понятие в дебатите за земеделие и развитие на селските райони. Освен това, мултифункционалността служи като важна рамка при разработване на общата селскостопанска политика на Европейския съюз. Необходимостта от нова концептуализация на съвременното земеделие е необходимо, дори много автори започват да твърдят, че понятието мултифункционално земеделие по - добре капсулира актуалните процеси и тенденции в селското стопанство (Potter, C. and Burney, J. 2002)

Концепцията за мултифункционалното земеделие се появява в последното десетилетие на XX век в развитите страни, където общността е все по - загрижена за качеството на консумираната храна и околната среда. Повечето от най - силните привърженици на мултифункционалността са страни с високи разходи за земеделие и високи нива на субсидии. Тази концепция е разработена в период на политическа промяна и е обоснована от необходимостта от непрекъсната подкрепа на сектора по отношение на либерализацията на световната търговия. На практика концепцията за мултифункционалност потвърждава положителните ефекти и въздействия на селскостопанското производство. През 1988 г. Комисията на Европейските общности в своята публикация „Бъдещето на селското общество“ подчертава многобройните приноси на мултифункционалността за териториалното икономическо развитие, управление на околната среда, както и жизнеспособността на селските общности (СЕС, 1988).

В Декларацията от Корк през 1996 г. на Европейска комисия признава западащата икономическа роля на конвенционалното земеделие в селските райони, както и необходимостта да се намерят други основни причини за обществена подкрепа (Lowe et al,

2002). Подчертава се също, че земеделието трябва да се разглежда като основен посредник между хората и околната среда и че земеделските стопани имат отговорност като „настойници на селските райони“. От Декларацията се предполага, че „интегрираната политика за селските райони трябва да бъде с мултифункционален ефект, с ясно териториално измерение. Това трябва да важи за всички селски райони в ЕС и да се основава на интегриран подход, който да обхваща обща правна и политическа рамка: регулиране и развитие на селското стопанство, икономическа диверсификация, управление на природните ресурси, подобряване на функциите на околната среда, както и насърчаване на културата, туризма и отдиха“ (СЕС, 1996).

Материал и Методи

Целта на статията е да анализира съвременната концепция за мултифункционалност и да разгледа важните постижения на мултифункционалността, така и слабата взаимовръзка с широките теоретични рамки свързани с промените в конвенционалното земеделие. За тази цел, задълбочен теоретичен анализ ще бъде направен, като се разгледа концепцията на база две гледни точки – на предлагане и на търсене. В резултат на този анализ, доказателства за „мултифункционалността“ от гледна точка на предлагането е свързано с различните категории на диверсификация, докато от гледна точка на търсенето има повече доказателства, които могат да бъдат категоризирани според икономическата, социалната и екологичната функция. Използвайки описателния подход, ще бъде анализирана концепцията и съществуващите практики.

Резултати

Според много автори мултифункционалността е нова концепция с различни и многообразни дефиниции. Както Garzon (2005) подчертава, че е „трудно да се прокара ясна дефиниция за мултифункционалността“. В най - широкия смисъл на думата, мултифункционалното селско стопанство се разглежда като начин на земеделие, които обслужва множество функции и чрез които се намалява акцентът върху производството на храни и фибри (напр. Potter and Burney, 2002; Clark, 2003).

Най-широко използваната дефиниция идва от Организацията за Икономическо Сътрудничество и Развитие (ОИСР, 2001), която твърди, че терминът следва да се тълкува като характеристика на дадена стопанска дейност, основана върху селскостопанския производствен процес и неговите многобройни и взаимосвързани резултати и ефекти. Според ОИСР (2001), „мултифункционалността се отнася до факта, че икономическата активност може да има няколко резултата и по силата на това, може да допринесе за няколко обществени цели наведнъж. По този начин мултифункционалността е производствено - ориентирана концепция, която се отнася до специфичните свойства на производствения процес и неговите многобройни резултати“. По - специално, ОИСР свързва представата за мултифункционалността с проблемите на търговията и нарушаването ѝ, свързано с присъстващите в много страни субсидии.

Подобна дефиниция е предложена от Blandford и Boisvert (2002), които предлагат от гледна точка на аграрната икономика, че понятието мултифункционалност „се отнася до селското стопанство като мулти - резултатна дейност, включваща не само стоки, но и не - стокови резултати, като ползи за околната среда, ландшафта и културното наследство, които не се търговат на пазари“.

По същия начин, Durand и Van Huylenbroek (2003) използват икономическа интерпретация и определят мултифункционалното земеделие като „съвместно производство на стоки и нехранителни стоки“. Други автори определят мултифункционалното земеделие като организация, в която "мултифункционалността е структурен принцип, мрежа от правила, които генерират краткосрочни и дългосрочни решения" и се твърди, че

мултифункционалността в земеделието е продуктивен процес, който включва предприемачески ценности и знания. На ниво земеделско стопанство предприемачът трябва да работи по различни начини като комбинира ресурси, знания и други, за да се получат мултифункционалните ефекти.

За разлика от ОИСР, Европейският съюз разработва нормативна икономическа интерпретация за мултифункционалното земеделие и използва понятието в Дневен ред 2000 като застъпва мултисекторен, интегриран подход към икономиката на селските райони, който включва поддържане на екологичните и културни стоки като пейзажи и културно наследство (СЕС, 2006). Тази политика намира израз в националното законодателство само в няколко западноевропейски страни. В по-голямата част от страни членки на ЕС, идеята за мултифункционалност се разбира като устойчиво развитие и развитие на селските райони.

Като цяло мултифункционалното земеделие може да бъде разгледано, както от страна на предлагането (положителен подход), така и от страна на търсенето (нормативен подход). Освен тези два аналитични подхода, налице е и един трети – цялостна интерпретация на концепцията за мултифункционалност, чиито корени са предимно в селските райони на социологията и географията, като се позовава за мултифункционалност като нов вид локално вграден модел в земеделието.

От гледна точка на предлагането мултифункционалността се дефинира главно по отношение на множество съвместни изходи на дадена дейност или от комбинация от дейности. Romstad et al. (2000) говорят за свързани продукти, които могат да бъдат частни или обществени, основни или вторични, и които могат да бъдат умишлено произведен или не (страничен продукт). Това определение на мултифункционалност води до идеята на "традиционните икономисти" за съвместен продукт от земеделието.

От гледна точка на търсенето мултифункционалността е просто характеристика на селскостопанска продукция като процес, а не обществена цел. Тази гледна точка е ориентирана към търсенето и отклоненията от социалните очаквания по отношение на селското стопанство. В този смисъл, земеделието като фактическо и потенциално предоставяне на материални или нематериални блага и услуги, отговарят на очакванията на обществото. Това определение е по конкретно и е свързано с концепцията на селските райони. Мултифункционалността в земеделието обхваща наистина широк кръг от потенциални характеристики, които се отнасят главно до използване на земята като защита на естествената среда и месторазположението, биоразнообразието, ландшафтните удобства, и до социални характеристики като жизнеспособността на селските общности и продоволствена сигурност (Blandford and Boisvert, 2002).

Практики на земеделски производители прилагачи мултифункционални дейности от страна на предлагането трудно може да се съберат, именно поради сложността на определението за мултифункционалност. На практика, много земеделски производители в Европа вместо с мултифункционалността са ангажирани в различни категории за диверсификация, като: агро – туризъм, управление на ландшафта, биологичното земеделие и др. Техният брой варира между 30% в Англия до 59% от всички земеделски производители в Германия. Решението на един земеделски производител да разнообрази дейностите си зависи не само от местоположението или регионалните особености, но също така и от характеристиките на стопанство и от земеделския производител.

Практики от страна на търсенето има наличие на повече доказателства, които могат да бъдат категоризирани според икономическата, социалната и екологичната функция. *Икономическата функция*: земеделието продължава да бъде основна сила в поддържането за функциониране и растеж на икономиката като цяло, дори в силно индустриализираните страни. Определящите фактори на икономическата функция включват сложността и зрелостта на пазарното развитие и нивото на институционално развитие. *Социалната функция*: поддръжка и динамика на селските райони е от основно значение за поддържането

на агро – екологията и подобряване на качеството на живот на жителите, особено на младите семейства в селските райони и поддръжка на културното наследство. *Екологичната функция*: земеделието, свързано с използването на земята може да има благоприятно или вредно въздействие върху околната среда. Мултифункционалността като подход може да помогне за идентифициране на възможности за оптимизиране на връзките между земеделието и биологичните и физични свойства на природната среда. Тя е от важно значение за редица глобални проблеми на околната среда включително биологичното разнообразие, изменението на климата, опустяването, наличието на вода и нейното качество, както и замърсяването.

Европейският модел на земеделие базирано на неговото мултифункционално развитие определя за задача стимулиране на положителното въздействие и намаляване на негативите, доколкото е възможно върху земеделските практики. За тези цел се използват инструментите на ЕС насочени към постигане на баланс между продължаващата подкрепа за интензивно производство и пренасочването на ресурси към мултифункционално селско стопанство.

Заклучение

Земеделието има много висок потенциал да използва мултифункционални дейности за подобри икономическото ниво и социалния живот на земеделските производители, както и ландшафта. Възможността за прилагане на мултифункционалността като обединяваща концепция, при които производствената ролята на селското стопанство и неговата роля в управлението на земя за опазване на биологичното разнообразие, управлението на водите, изменението на контрол и така нататък могат да бъдат приведени в хармония. Чрез разширяване на дефиницията за конкурентоспособността производствените системи могат да бъдат ефективни при комбинирането на няколко функции. Те могат да функционират на местните пазари (както хранителни и нехранителни), или на международните пазари.

Развитие на концепцията за мултифункционалност показва че е налице необходимост от допълнителна теоретична подкрепа и анализиране на понятието. Но, освен теоретична работа, трябва да се проведат множество от емпирични изследвания за доказателство на приноса за земеделието като цяло, и различни системи на земеделие; изследване на показателите за мултифункционалност; изследвания върху инструменти на политиката и поведението на земеделските стопанства по отношение на мултифункционалното земеделие и изследване на мултифункционалността като актив за регионално развитие.

Цялостен поглед върху мултифункционалността, през последните години ясно се вижда, че се отдава по - голямо внимание върху взаимовръзките на концепцията с развитието на селските райони, културата, нуждите на обществото, климата в селските райони, както и проблемите на околната среда (Doitchinova, 2005). Независимо от факта, че регионалното развитие зависи от икономическата активност на всички жители, ролята на земеделските производители е стратегическа за регионалното развитие, тъй като те са собственици на земя, сгради, животни и т.н. Те са също така и лица, които са в състояние да се съчетаят тези ресурси в зависимост от техните цели.

Литература

1. Blandford, D and R. Boisvert, 2002. Multifunctional agriculture and domestic /international policy choice, *Eastey Centre Journal of International Law and Trade Policy* 3(1), 106-118.
2. CEC (Commission of the European Communities), 1988. *The future of rural society*. Brussels: CEC.
3. CEC (Commission of the European Communities), 1996. *The Cork Declaration: a living countryside*. Brussels: CEC.
4. Clark, J. 2003. *Regional innovation system and economic development: the promotion of multifunctional agriculture in the English East Midlands*, UK.

5. Doitchinova, J., 2005. Multifunctional Agriculture as a Opportunity for Development of Rural Development - *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 3, No.7, pp 41-43
6. Durand, G. and G. van Huylenbroek, 2003, Multifunctionality and rural development: a general framework. In Van Huylenbroek, G and G. Durnad (eds): *Multifunctional Agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development*. Aldershot: Ashgate, 1-18.
7. Garzon, I., 2005, *Multifunctionality of agriculture in the European Union: is there substance behind the discourse's smoke?* San Francisco: University of California (Institute of Agriculture and Resource Economics).
8. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development), 2001, *Multifunctionality: Towards an agricultural framework*. Paris: OECD.
9. Peter Zander P., Knierim A., 2007 - *Multifunctionality of agriculture: Tools and methods for impact assessment and valuation* - *Editorial / Agriculture, Ecosystems and Environment* 120 pp. 1-4
10. Petkova , R. And Margariteva V., 2010. Multifunctionality of Bulgarian Agriculture - *Trakia Journal of Sciences*, Vol. 8, Suppl.3, pp 153-158
11. Wilson, G.A., 2007 – *Multifunctional Agriculture, A Transition Theory Perspective*, pp.178-202
12. Lowe, P., Ward, N. and C. Potter. 2002. Setting the next agenda? British and French approaches to the Second Pillar of the Common Agricultural Policy; *Journal of Rural Studies* 18, 1-17.
13. Potter, C., Burney, J. (2002), “Agricultural multifunctionality in the WTO-legitimate non-trade concern or disguised protectionism?”, *Journal of Rural Studies*, 18(1), 35–47
14. Romstad, E., Vatn, A., Rorstadt, P.K., and Soyland, V., 2000, *IOS Meldinger*, 21/2000, Agricultural University of Norway, Department of Economics and Social Sciences.